

# Tâm lý học và vấn đề bạo lực học đường

GS,TSKH Phạm Minh Hạc

## 1. Vào đề

Chủ đề “Bạo lực học đường trong bối cảnh hiện nay: thực trạng và giải pháp” là một vấn đề rất thời sự, cả xã hội bức xúc. Theo một số tài liệu nước ngoài cũng như ở ta cho hay, khoảng từ một - hai thập kỷ cuối thế kỷ XX, đề tài này được các nhà tâm lý học cùng nhà trường, các vị phụ huynh, các nhà giáo rất quan tâm. Đây chẳng những là một vấn đề xã hội, vấn đề giáo dục, mà còn là một vấn đề tâm lý học. Trên mạng, cả tiếng Việt lẫn tiếng Anh, tiếng Nga công bố nhiều công trình nghiên cứu về chủ đề này, nêu hiện trạng, phạm vi, lứa tuổi, nguyên nhân, giải pháp phòng, chống; ít nhiều bàn luận về bản chất của bạo lực học đường (tiếng Anh: violence). Vấn đề bạo lực gắn với vấn đề gây gỗ, gây hấn (tiếng Anh: aggression). Trong tâm lý học nghiên cứu “Gây hấn” đã có lịch sử hơn một trăm năm nay, tham luận này mong được đóng góp bổ sung, cũng như đề xuất vận dụng tâm lý học giá trị là một giải pháp vấn đề hội thảo chúng ta bàn hôm nay.

## 2. Vài nét hiện trạng

Ở ta, vấn đề này trên mạng cũng đăng tải nhiều, bài viết và video clip, một số công trình nghiên cứu, các thông tin thường nhật, có cả một số bài Nghị luận. Các clip thường nêu các cảnh trẻ em đánh nhau rất kinh hoàng, tàn bạo, man rợ, có cả cảnh trẻ em nữ đánh bọn con trai, một số clip nữ học sinh lột quần áo đánh hội đồng ai xem cũng phải khiếp đảm. Không ngờ nhất là khi xem clip thầy giáo đánh học trò, tuy cũng trong phạm vi “bạo lực học đường”, nhưng bài này không động tới. Ngày trước nhà trường được gọi là bông hoa, vài thập kỷ gần đây nhà trường còn được đánh giá là một môi trường tốt, nay thì như thế, thật đúng là “Những điều trông thấy mà đau đớn lòng” (Nguyễn Du, Truyện Kiều).

Một số số liệu khảo sát cho hay có đến 51.6% học sinh liên quan đến bạo lực học đường (Phạm Minh Mục, 26-3-2015, Viện KHGDVN)<sup>1</sup>. 200 phiếu khảo sát bạo lực trong nữ sinh 2 trường trung học phổ thông ở Hà nội do Đại học khoa học xã hội - nhân văn Hà nội tiến hành cho hay, 96.7% công nhận là ở trường em có chuyện đó, 44.7% cho rằng rất thường xuyên xảy ra, 38% - thường xuyên, 45% các em đánh giá chuyện ấy là chuyện bình thường<sup>2</sup>. Điều tra năm 2012 cho hay bạo lực học đường tăng 10 lần so với 10 năm trước<sup>3</sup>.

Ở châu Âu có công trình nghiên cứu bạo lực học đường tại 11 nước, đánh giá nay đã trở thành vấn đề toàn thế giới. Ở Mỹ, Bộ giáo dục, nhiều viện nghiên cứu, phòng thí nghiệm tâm lý học (Academic Search Complet, Educational Resch Information Clearinghouse, Medline, PsyInfoR, Centers for Disease Control and Prevention, U.S. Departement of Health & Human Services, v.v.) tham gia công cuộc này, cung cấp một vài hiện trạng: 20% học sinh các lớp 9 - 12 hay bắt nạt, 5% em hay bỏ học. Một số công trình khác không dừng ở chuyện bắt nạt, mà xem xét các trường hợp trẻ đánh nhau, côn đồ. Theo thống kê Mỹ, năm 2011, trong học sinh từ lớp 9 đến lớp 12 trước khi khảo sát có 12% đánh nhau tại trường, chỉ trong 12 tháng trước khi khảo sát có 16% nam học sinh và 7.8% nữ học sinh đánh nhau ở trường, 7% học sinh có mang vũ khí tới trường; số liệu năm 2013, số học sinh đánh nhau tại trường có giảm chút ít: 8.1%; số mang vũ khí tới trường gần như trước: 6.9% (Mạng Yahoo ngày 12/5/20)<sup>4</sup>. Một tài liệu khác cung cấp số liệu khảo sát năm 1992, số vụ bạo lực học đường cứ 10 năm tăng 25% (J. F. Chisholm, 1998)<sup>5</sup>.

### 3. Về nguyên nhân

Phần lớn các công trình tập trung vào đối tượng học sinh PTCS và PTHH. Về nguyên nhân các tác giả ở ta có nhận xét không xa lý luận chung: cá nhân, gia đình, nhà trường, xã hội, có khi lướt qua nguyên nhân “bức bối, cần giải thoát” hay lứa tuổi “ăn không no, lo chưa tới”, khủng hoảng tuổi vị thành niên (Nguyễn Thị Thanh Mai, 2015)<sup>1,2,3</sup>. Nhiều tác giả coi gia đình là tác nhân số một, rồi đến phim ảnh, truyền hình. Cũng có tài liệu gắn lứa tuổi dậy thì với tăng lượng testosterone, ở các em trai - tăng 70%, các em gái - 40% (mạng Google, Bạo lực học đường, tiếng Nga, 11/5/2016).

Một số nhà khoa học ở các nước chú ý nhiều hơn đến yếu tố tâm lý trong bạo lực học đường. Ví dụ, có bài báo mang tiêu đề “Về bạo lực học đường: yếu tố đạo đức và tâm lý”<sup>5</sup> phân tích tâm lý u uất, buồn bã gây nên hành vi bạo lực. Một tác giả khác nghiên cứu trẻ em ở tuổi thiếu niên, cũng chú tâm vào nguyên nhân tâm lý, như tâm trạng trống trải, đau buồn, thất vọng, căm giận, mất chuẩn mực (R. L.Richmond, 1997 - 2015)<sup>6</sup>. Trên mạng Google ngày 11/5/2016 có tài liệu “Các nhân tố tâm lý trong bạo lực học đường” đúc kết thành 6 nguyên nhân:

- (1) Từ bé chịu cảnh không được cùng sống với cả bố và mẹ.
- (2) Áp lực học tập: cha mẹ bắt em phải đạt kết quả xuất sắc, em không đạt được, thoát khỏi áp lực bằng hành vi bạo lực.

- (3) Bạo lực gia đình dẫn đến bạo lực học đường.
- (4) Tâm trạng chán trường vì gia cảnh, lầy hành vi bạo lực để thoát khỏi áp lực.
- (5) Theo bạn bè tham gia vào đánh nhau.
- (6) Thiếu thôn tình cảm gây rối loạn tâm lý, dẫn đến hành vi bạo lực.

Những năm 1978 - 1980 tôi cùng một số cán bộ Ban tâm lý học - Viện khoa học giáo dục (nay là Viện khoa học giáo dục Việt Nam) đã tiến hành một công trình nghiên cứu tại trường Phổ thông công nông nghiệp Thủy nguyên Hải phòng (Bộ công an). Kết quả cho thấy “**tâm lý nhóm**” là nguyên nhân hàng đầu dẫn đến ứng xử sai trái nặng nề (Phạm Minh Hạc, 2002)<sup>7</sup>. Quan sát khi làm công tác giáo dục, ít nhiều dưới góc độ tâm lý học, thấy tính gây gổ (gây hấn) là một nhân tố tâm lý dẫn đến ứng xử bạo lực ở học sinh.

#### **4. Gây gổ và bạo lực học đường**

Đời thường ai cũng thấy, tuyệt đại đa số học sinh hiền hoà, quan hệ tốt đẹp,...Nơi này nơi kia có em hay cáu bẳn, gắt gỏng, bực bội,..., một số quan sát đi đến nhận định: hình như mấy em này có gì căm giận, ghét bỏ một ai đấy hay một cái gì đấy, bộc lộ ra khùng khùng, hung hung, dẫn đến gây gổ. Gây hấn có khi từ khí chất, có khi cả nét tính cách, thể hiện phản ứng tiêu cực với người này người khác, có khi với mọi người, cao điểm là ứng xử bạo lực. Từ đâu sinh ra tính này? Một câu hỏi khá hắc búa! Xét từng trường hợp có thể thấy tường tận. Khái quát - còn ít công trình. Từ lịch sử tâm lý học thế kỷ XX có phân tâm học (Phạm Minh Hạc, 2013)<sup>8</sup> được nhắc tới nhiều hơn cả. Theo trường phái này, “gây gổ” là nét tính cách bẩm sinh, gắn với bản năng sống, bản năng tự bảo vệ, bản năng chết; cũng có trường hợp “gây gổ” để biểu thị sức mạnh; có khi để giải thoát bế tắc hay mâu thuẫn (Freud gọi thể giới tâm lý người là một chiến trường)<sup>8</sup>, chán trường, thoả mãn nhu cầu phản ứng lại, tham gia vào cơ chế “bù trừ”, nhằm cân bằng tâm lý. Ý kiến ngược lại, nhất là các nhà tâm lý học hoạt động, dấu nhấn đặt vào nguyên nhân từ ngoại cảnh (gia đình, lớp học, nhóm bạn, cộng đồng) tạo nên các mâu thuẫn nội tâm, chủ thể không tự mình hoặc không có tư vấn tâm lý kịp thời giải quyết theo các chuẩn mực xã hội (các giá trị xã hội).

#### **5. Tâm lý học giá trị là một giải pháp**

Gần đây đã chú ý giáo dục con người nhiều hơn, chứ không phải chỉ nhằm nhằm vào chữ nghĩa (Nghị quyết 29 TW, tháng 10/2013). Nhiều trường học có môi trường giáo dục tốt. Hầu hết các gia đình đều quan tâm con em. Cần tích cực thực

hiện phương châm giáo dục “Kết hợp chặt chẽ nhà trường, gia đình, xã hội”. Tình hình bạo lực học đường chắc chắn sẽ được giảm dần. Tâm lý học giá trị và giáo dục giá trị có thể đóng góp như là một giải pháp. Từ 1995 nhiều nước trên thế giới đã chú trọng giáo dục kỹ năng sống. Kỹ năng sống là mục tiêu của bộ môn tâm lý học giá trị<sup>9</sup>. Tâm lý học giá trị cùng với giáo dục giá trị giúp cho các em học sinh tiếp thu giá trị của loài người (tính người) và giá trị dân tộc (tự tôn dân tộc), giá trị gia đình (con ngoan, trò giỏi), giá trị cộng đồng thành giá trị bản thân<sup>10</sup>: mỗi học sinh hiểu được và quý trọng chính bản thân mình, tôn trọng và có quan hệ tốt với mọi người xung quanh (quan hệ nhóm), từ gia đình tới nhà trường, ngoài cộng đồng, tiến hành hoạt động học tập thực sự là hoạt động chủ đạo và tích cực tham gia hoạt động ngoài nhà trường.

### TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Vĩnh Hà. Trên 50% học sinh có vấn đề về bạo lực học đường, 2015. tuoitreonline, 26/3/2015.
2. Thegioivanhoc.net, 12/5/2016. Nghị luận về vấn đề bạo lực học đường trong thời gian qua.
3. Vietnamnet, Tuanvietnam..., 11/5/2016. Bạo lực học đường ở Việt Nam tăng cao (tiếng Anh).
4. Youth Violence. Fact Sheet, 2012, 2015. Tìm hiểu bạo lực học đường, tiếng Anh. Mạng Yahoo, 11/5/2016.
5. June F. Chrisholm, 1998. Về bạo lực học đường: yếu tố đạo đức và tâm lý. Tạp chí Cảnh đau buồn xã hội và vô gia cư, t.7, số 2, 1998.
6. R. L. Richmond, 1997 - 2015. Hướng dẫn tâm lý học và thực tiễn. Mạng Yahoo 11/5/2016.
7. Phạm Minh Hạc, 2002. Tuyển tập tâm lý học. Bài “Tìm hiểu nguyên nhân trẻ em phạm pháp và nghiên cứu nhân cách. NXB. Giáo dục.
8. Phạm Minh Hạc, 2013. Học thuyết và tâm lý học Sigmund Freud. NXB. Giáo dục Việt Nam.
9. Phạm Minh Hạc, 2010. Giá trị học: cơ sở lý luận góp phần đúc kết hệ giá trị chung của người Việt Nam thời nay. NXB. Giáo dục Việt nam.

10. Phạm Minh Hạc, 2015. Tìm hiểu các giá trị dân tộc Việt Nam với tâm lý học và giáo dục học. NXB. Giáo dục Việt Nam.

-----

(Bài viết đã được công bố trong Tuyển tập công trình khoa học Hội thảo quốc gia mang tên “*Phòng, Chống bạo lực học đường trong bối cảnh hiện nay - Thực trạng và giải pháp*” do Hội Khoa học Tâm Lý - Giáo dục Việt Nam tổ chức ngày 21 - 22 tháng 7 năm 2016 tại thành phố Biên Hòa, tỉnh Đồng Nai, NXB Đại học Quốc gia Hà Nội, 2016, tr.13 - 16).